

LÄÄNEMAA ÜHISGÜMNAASIUM

BRITA LUBI

11.M

LIBAHUNDIMOTIIVI MUUTUMINE RAHVAPÄRIMUSEST NÜÜDISKIRJANDUSENI

JUHENDAJA: MONIKA UNDO

SISSEJUHATUS

Minu uurimistöö teema on libahundimotiivi muutumine rahvapärimusest nüüdiskirjanduseni. Kirjanduses on kasutusel palju arhetüüpseid motiive ja arhetüüpseid tegelasi. Seega ei ole arhetüübid oma tähtsust minetanud, küll aga on need sajanditega algversiooniga võrreldes teisenenud. Teema valik on ajendatud minu soovist mõista, kuidas libahundi arhetüüp on täpsemalt arenenud.

Töö eesmärk on teada saada, kuidas on muutunud libahuntide kujutamine. Eesmärgiks on uurida ka libahunti kui arhetüüpset tegelast, millised on olnud rahvapärimuses arusaamad libahundist. Töö on plaanis saata ka õpilaste teadustööde riiklikule konkursile.

Uurimismeetodina kasutan võrdlemist ehk üritan tõmmata paralleele folkloori ja kirjanduse vahel. Selleks loen läbi mitmed teosed, mis kajastavad libahundimotiivi. Teoste valikus on nii väliskirjandust kui ka eesti kirjandust, kaasa arvatud eesti kirjanduse tüvitekste. Teoste valimisel andis nõu Lääne Maakonna Keskraamatukogu lasteosakonna bibliograaf Krista Kumberg.

Enne töö alustamist panen enda jaoks kirja töökulgu suunavad küsimused:

- Kes/mis on libahunt?
- Kus/millistes teostes on kujutatud libahunti?
- Kuidas on libahundimotiiv muutunud?

Püstitan järgmise hüpoteesi: kuigi libahundimotiivid on kirjanduses populaarsed, siis tänapäeva kirjanduses on kaugenetud libahundi algsest arhetüübist.

Teoriaosas annan ülevaate folklooril põhinevatest lugudest libahundi kohta. Kirjutan libahundi olemusest, libahundiks/inimeseks muundumisest, libahundi välimusest ja

käitumisest, libahundi pärimustest, libahuntlusest 17. sajandi Eestis ning toon välja mõned kirjanduses leiduvad libahundimotiivid. Teoreetiline osa koosneb kuuest alapeatükist.

Esimeses uurimuslikus osas käsitlen libahundimotiivi kasutust ja selle muutumist eesti kirjanike seas. Eesti kirjanduse osas olen kasutanud allikana seitset teost, mis on esimest korda avaldatud ajavahemikus 1911–2017. Töös vaatlen teoseid kronoloogilises järjekorras ning teoste valik tuleneb oma lugemusest ja raamatute kättesaadavusest, lisaks on mitmed valitud teosed ka tähtsad eesti kirjanduses. Teoste valimisel on samuti lähtunud bibliograafi Krista Kumbergi soovitudest. Töötan läbi järgmised teosed:

- August Kitzbergi „Libahunt“;
- August Gailiti „Libahunt“;
- Aino Kallase „Hundimõrsja“;
- Juhan Jaigi „Hõbedane karjakell“;
- Juhan Jaigi „Libahunt“;
- Andrus Kivirähki „Rehepapp ehk November“;
- Reeli Reinausi „Maarius, maagia ja libahunt Liisi“.

Aino Kallase liigitan eesti kirjanduse alla, kuna ta on soome-eesti kirjanik, kes kirjutas küll soome keeles, aga oma teostes kasutas sageli eesti ainekku. Samuti oli tema abikaasa Oskar Kallas eesti rahvaluuleteadlane ja diplomaat.

Teises uurimuslikus osas keskendun samuti libahundimotiivi kasutusele ja muutumisele. Töötan läbi üheksa väliskirjanike poolt kirjutatud teost, mis kujutavad libahundimotiivi. Need on eesti keeles välja antud aastatel 2003–2016. Väliskirjanduses jätan välja laiemalt tuntud sarjad/teosed, nagu näiteks J. K. Rowlingu „Harry Potteri“ sarja ning Stephenie Meyeri „Videviku“ saaga, et tuua tähelepanu vähem tuntud raamatutele. Raamatuid käsitlen kronoloogilises järjekorras alates nende ilmumisest eesti keeles, sarjade puhul lähtun esimese raamatu väljaandmisajast. Uurimusmaterjale oleks rohkemgi, kuid valimisel lähtun oma varasemast lugemusest ja bibliograaf Krista Kumbergi soovitudest. Töötan läbi järgmised teosed:

- Terry Pratcheti „Relvis mehed“;
- Terry Pratcheti „Viies elevant“;
- Maggie Stiefvateri „Värin“;
- Maggie Stiefvateri „Palavik“;
- Maggie Stiefvateri „Igavesti“;
- Bree Despaini „Sünge jumalus“;
- Lily St. Crow „Veidrad inglid“;
- Åsa Larssoni ja Ingela Korselli sarja PAX teine raamat;

- Martin Widmarki „Nelly Rapp ja libahundid“.

Täna kõiki, kes aitasid kaasa uurimistöö valmimisele. Eriti täna oma juhendajat Monika Undot ja Lääne Maakonna Keskraamatukogu lasteosakonna bibliograafi Krista Kumbergi, kes abistas raamatute leidmise ja valimisega, samuti oli palju abi tema nõuannetest. Kumbergi käisin 21. veebruaril Keskraamatukogu lasteosakonnas tänamas koos Emma Katariina Paajaneniga (vt lisa 1). Samuti soovin tänada kõiki väiksemaid abistajaid ja innustajaid: Tiina Brocki, Imbi Raudkivi, Emma Katariina Paajaneni, Kärt Vassarit ja oma ema.

SISUKORD

1. MAAILMA VANIMAD LOOD	6
1.1 Libahunt kui arhetüüpne tegelane	7
1.2 Libahundiks ja inimeseks muundumine	8
1.3 Libahundi välimus ja käitumine.....	10
1.4 Pärimusi libahuntidest	10
1.5 Libahuntlus 17. sajandi Eestis.....	11
1.6 Libahundimotiivid kirjanduses	12
2. LIBAHUNDIMOTIIVID EESTI KIRJANDUSES	13
2.1 August Kitzbergi „Libahunt“	13
2.2 August Gailiti „Libahunt“	14
2.3 Aino Kallase „Hundimõrsja“	15
2.4 Juhan Jaigi „Hõbedane karjakell“	16
2.5 Juhan Jaigi „Libahunt“	16
2.6 Andrus Kivirähki „Rehepapp ehk November“	17
2.7 Reeli Reinausi „Maarius, maagia ja libahunt Liisi“	17
3. LIBAHUNDIMOTIIVID VÄLISKIRJANDUSES	18
3.1 Terry Pratcheti „Relvis mehed“, „Viies elevant“	18
3.2 Maggie Stiefvateri „Värin“, „Palavik“ ja „Igavesti“	19
3.3 Bree Despaini „Sünge jumalus“	21
3.4 Lili St. Crowi „Veidrad inglid“	22
3.5 Åsa Larssoni, Ingela Korselli „Sünk: PAX. 2“	22
3.6 Martin Widmarki „Nelly Rapp ja libahundid“	23
4. LIBAHUNDIMOTIIVIDE ANALÜÜS	24
4.1 Eesti kirjanduse motiivide analüüs	24
4.2 Väliskirjanduse motiivide analüüs.....	25
4.3 Eesti ja väliskirjanduses kasutatavate motiivide võrdlus ja järeldused	25
KOKKUVÕTE	27

KASUTATUD ALLIKAD	29
LISA 1. KUMBERGI TÄNAMINE	31
LISA 2. UURIMISTÖÖDE KONKURSILE SAADETUD KOKKUVÕTE (EESTIKEELNE)	32
LISA 3. UURIMISTÖÖDE KONKURSILE SAADETUD KOKKUVÕTE (INGLISKEELNE)	34

1. MAAILMA VANIMAD LOOD

Inimesi on alati tugevasti mõjutanud erinevad lood. Vanimateks lugudeks peetakse müüte, muinasjutte ja muistendeid.

„**Müüt** (kr *mythos* 'sõna, jutt, pärimus') on uskumustega seotud pärimuslik jutustus maailma loomisest, inimese, loodusnähtuste ja kultuuri tekkimisest (tekkimis- e loomismüüdid), jumalatest, muinaskangelastest (kangelasmüüdid), ürgaegsetest looduskatastroofidest või inimkonna varase ajaloo sõdadest; teisalt võivad müüdid kõnelda ka inimkonna tulevikust ja ees ootavast maailma lõpust. Müütides väljenduvad inimliku maailmapildi need osad, mis jäävad tavakogemuse piiridest väljapoole või mis puudutavad inimeksistentsi kõige olulisemaid küsimusi.“ (Neithal, 1999, lk 102–103)

„**Muinasjutt** on rahvaluule üks peamisi proosažanre, mille algus ulatub hämarasse kirjanduseelsesesse aega. Muinasjuttude tegevus toimub enamasti imepärasel maailmas (ime- e nõidusmuinasjutud), kus on tegelasteks haldjad, nõiad, draakonid ja mitmesugused muud fantastilised olevused. Inimtegelaste kõrval esinevad rääkivad loomad (loomamuinasjutud). Legendilaadsete muinasjuttude tegelased pärinevad piiblist ja kristlikest allikatest. Eestis on levinud muinasjutud Kaval-Antsust ja Vanapaganast, teistel rahvastel rumalast hiiust või kuradist (rumala hiiu muinasjutud). Ühe muinasjuturühma moodustavad novellilaadsed (olustikulised) muinasjutud, milles kangelane ei võida vastast üleloomulike vahendite, vaid osavuse ja vaimse üleolekuga. Rahvamuinasjuttude motiive ja struktuurilisi iseärasusi on kasutanud kunstmuinasjuttude autorid.“ (Neithal, 1999, lk 98–99)

Muistend nagu muinasjuttki on rahvajutt, aga erinevalt muinasjutust jutustatakse muistendeid kui tõestisündinud lugusid. Muistend on kunagise inimese püüde mõista nähtuseid, mis jäid neile mõistmatuks. Mõista aitasid neil välja mõeldud olendid, nagu näkid, haldjad, puugid ja muud, keda tõsimeeli usuti. Samuti eristab muistendit muinasjutust tõsiasi, et muistendites on tunda kohalikku päritolu, samas kui muinasjuttudes leidub rahvusvahelisi motiive. Enamasti seletavad muistendid, kuidas on mingi asi tekkinud, näiteks järv, jõgi, soo, küngas, kivi või küla/linn. Nagu paljude asjadega kirjanduses, on ka muistendiliikide piirid ähmased ja vahel ka kattuvad. Tinglikult võib jagada muistendid nõnda: mütoloogilised ehk usundilised muistendid (jutustavad kokkupuudetest üleloomulike olendite või nähtustega); tekke- ja seletusmuistendid (seletavad rahvapärasel viisil erinevate nähtuste põhjusi); ajaloolised muistendid (seotud ajalooliste sündmustega); kohamuistendid (seotud tähelepanuväärsete loodus- ja tehisobjektidega); hiiumuistendid (jutustavad hiiuglaste tegudest). (Undo, 2013, lk 14)

Kirjanduses on palju arhetüüpe.

„**Arhetüüp** (kr *arche* 'algus' + *typos* 'kuju') on algkuju, põhimudel, muutumatu alustüüp, millest võivad lähtuda teisendused. Kirjanduses annab arhetüüp edasi kõige tüüpilisemat ja universaalsemat. Kõik inimese eksistentsiga seotud põhifaktid on arhetüüpsed: sündimine, kasvamine, armastus, surm; hingeseisunditest igatsus, süütunne, jumalaotsimine; inimtüüpidest kangelane, kavalpea, hoopleja, võrgutaja, nõid. Arhetüüpsed võivad olla ka loodusnähtused ja -esemed: äike, roos, mägi, kosk; loom: lõvi, kotkas, madu; paradiisiaed, pattulangemine, viimnepäev. Arhetüüpsed ideed on inimeste teadvuses valitsenud alati. Kohtame neid müütides, legendides, kangelaslauludes, rahvajuttudes, neid on täis piibel, usukombed ja rituaalid, neid kohtame ka unistustes ja unenägudes. Õpetuse arhetüüpidest kui inimkonna ühise ja sügava kogemuse (kollektiivse alateadvuse) põhielementidest rajas Šveitsi psühholoog Carl Gustav Jung (1875–1961).“ (Neithal, 1999, lk 17)

Teadatuntud arhetüüpsed motiivid ja tegelased on maailmas väga palju – igal maal erinevad, aga samas sarnased. Üks paljulevinud arhetüüpsed tegelased on libahunt.

1.1 Libahunt kui arhetüüpne tegelane

Lood inimestest, kes suudavad oma kuju muuta, on pärit ammustest aegadest ning usk libaolenditesse on levinud üle kogu maailma. „Libahunt, ehk hundiks muutunud inimene, on loomseestumuse kõige levinum vorm – lisaks eksisteerivad ka libatiiger ja muud metsikud kiskjaseestumused (Mack jt, 2011, lk 254).“ Kuigi eesti folklooris on enamasti tegu hundiks muutmisega, leidub ka ilveseks ning isegi hobuseks muundumist või muundamist (Hiimäe, 2017, lk 19). Aladel, kus hunte on näha haruharva või üldse ei leidu, võib libahunti asendada mõni teine selle piirkonna ohtlik loom (enamasti on see kiskja), näiteks hüään, tiiger või ka krokodill (Undo, 2013, lk 80).

Libaolendeid on nimetatud mitmete nimedega. Eesti aladel libahunt (Põhja-Eestis), libehunt (Virumaal – Haljala, Viru-Nigula, Simuna, lisaku teadetes) (Hiimäe, 2017, lk 20), koduhunt, inimesehunt, soend (Eisen, 1995, lk 22), koerakoonlane, kodukäija (Hiimäe, 2017, lk 1). Müütilises Põhjas (Rootsis, Norras, Taanis ja Soomes) inimsusi, meeshunt, lükantroop, hamnskiftare (libaolend) (Egerkrans, 2014, lk 86). Soomes nimetatakse libahunti „Viron susi“ ehk Eesti hundiks. Selle nimega ei tunnista soomlased olendeid mõneks Eesti iseärasuseks, pigem tuletab see libahundi Saksa päritolu meelde. Matthias Johann Eisen, eesti rahvaluuleteadlane, on kirjutanud järgnevalt: „Sakslased kõnelevad nõidade moondamisest „wervolfiks“, „mees-hundiks“. Sõna algupoolest „ver-“, lad. „vir“ tegid soomlased *viro* ja nii tekib neil Viron susi.“ (Eisen, 1995, lk 24) Sarnaselt tõelistele loomaliikidele on ka libahundil n-ö alaliike. Näiteks *loup garou*, „ [---] Ameerika Ühendriikide lõunaosas, täpsemalt aga Mississippi jõe suudmealal elutsev libahundiliik, mis tegelikult pärineb Prantsusmaalt (see

nimetus võib olla lühivorm väljendist „*loup, gardez-vous*“, mis tähendab „Ettevaatust, hunt!“ (Mack jt, 2011, lk 258).

Enamasti arvatakse, et müüt libahuntidest on eesti rahvapärimesse jõudnud germaani ja/või slaavi rahvastelt. Samuti aitas libahundi müüdi levikule Eestis kaasa huntide suur arvukus, sagedased kallaletungid koduloomadele ja veel 19. sajandil ka inimestele (Hiimäe, 2017, lk 19). „Oma *Melanhoolia anatoomias* kirjeldab Robert Burton seda häiret lükantroopia ehk hundihullusena, mille korral „inimesed jooksevad ulgudes mööda kalmistuid ja põlde, olles täiesti veendunud, et nad on hundid“ (Mack jt, 2011, lk 255).

1.2 Libahundiks ja inimeseks muundumine

Valdavalt muundas ennast ja teisi libaolenditeks nõid. Ennast muutis nõid libahundiks ainult mõneks tunniks, teisi aga jäädavalt, välja arvatud juhul, kui moondatud isik abi saab. (Eisen, 1995, lk 22) Hundiks muundumisviise on erinevaid. Lihtsamate legendide kohaselt peab kandma hundinahka, hundi jalajäljest jooma või manustama võlujooki (Mack jt, 2011, lk 255). Samuti on räägitud ka muundumisest määrides iseäralikku võiet (Eisen, 1995, lk 23). On ka legende, mis viitavad võlusõnade ja muude maagiliste arvude vajalikkusele.

„Peale hundi naha tarvitamise oskavad nõiad muulgi viisil libahuntideks saada. Kes käib kolm korda neljakäpakil ümber kivi, kes kasvatab liivaaugus kolm korda karutamme, kes määrib ennast iseäraliku võidega. Hallistes räägitakse, libahundiks mineja pidada ahju peal kolm korda ümber põhjata vaadi käima ja siis vaadist läbi ronima. Viljandimaal teatakse, et tarvis kolm neljapäeva õhtut järgemööda kõveralt kasvava loogasarnase puu alt tagurpidi läbi ronida. Sarnaste tempudega käivad tavalisest nõiasõnad käsikäes. Wiedemanni teadmise järgi peab kolm neljapäeva õhtut laial tasasel kivil püherdades ütleva: „Niibes, naabes, nahk peale, kiibes, kõõbes, kõrvad päha, siibes, saabes, saba taha!“ Teisal kästakse heinasao alt läbi läbi pugeda ja ütelda: „Niuuh, näuh, nina päha, hiuh, hauh, hambad suhu, kiuuh, käuh, karvad selga!“ Jälla teisal öeldakse, et tarvis kolm korda ümber kadakapõõsa käies ütelda: „Niuuh, näuh, nahk selga, siuh, säuh, saba taha, kriuh, kräuh, kõrvad päha!““ (Eisen, 1995, lk 23)

On teada, et hundinaha tarvitajad võivad kodust kaugemale minnes naha koti või märsiga kaasa võtta, et vajadusel kohe hundiks saada (Eisen, 1995, lk 23). Raskematel aegadel, kui süüa ei jätkunud, otsustasid mõned inimesed isegi loomanahas elamise kasuks, kuna nõnda on lihtsam söögipoolist hankida (Egerkrans, 2014, lk 87).

Libahundiks käimine ei jäänud inimese lähedastele kuigi kauaks saladuseks. Tihti märkas seda sulane, tüdruk, minia või hoopis keegi võõras. Enamasti üritati seda jäljendada, mis

enamjaolt õnnestus, kuid tuli ette ka äpardusi. Üritati ennast sidumisega ära jooksmast hoida, aga alati see jäljendajat paigal ei hoidnud. (Eisen, 1995, lk 23)

Nõiad moondavad teisi libahundiks kas kättemaksuks või sellepärast, et nõial on halb tuju, samal ajal kui teistel on hea tuju. Nõnda ongi rahvasuus palju jutte libahuntideks moondatud pulmalistest. Matthias Johann Eisen on kirjutanud:

„Pulmalised sõidavad nõiast mööda ehk nõiale vastu kõige rõõmsamas pulmatujus. Korraga tõstab nõid kepi ja kas peig pruudiga ehk hulk pulmalisi ühes pruutpaariga moondatakse libahuntideks. Vahel palub nõid pulmamajas öömaja ehk midagi muud. Palve tagasitõukamist kuuldes moondab nõid pruutpaari libahuntideks. Hulgakaupa libahuntideks moondatud isikud jäävad ühte parve. Rõugesse ilmub korra kaksteist libahunti, kõik korraga selleks nõiutud isikud.“ (Eisen, 1995, lk 22)

Samuti võib põhjuseks olla see, et peig ei võta naiseks nõia tüdart või midagi muud sarnast (Hiemäe, 2017, lk 20).

Sünnitusvalude leevendamiseks olevat naised pugunud läbi vastsündinud varsa lootekoti. Kuigi lapse ilmaletulek oli emale valutu, sai sündinud poisist libahunt ja tüdrukust luupainaja (Egerkrans, 2014, lk 86). Tänapäevane hammustuse kaudu leviv nii-öelda libahundiviirus ilmneb *loup garou* legendis, nimelt kasutas ta transpordiks lennukisuurust nahkhiirt, mille abil nad teiste inimeste kodudesse lendavad ja korstna kaudu ennast magamistuppa kukutavad. Sealset magajat hammustades, kuulub too hommikul üles ärgates juba *loup garou*'de hulka. (Mack jt, 2011, lk 258)

Nõid, kes libahundiks käib, pidavat inimese kuju tagasisaamiseks samasuguseid tempe tegema nagu hundiks saamiselgi. Peale tempude tegemist langevat nahk iseenesest seljast ära. Mõnikord oli jällegi sõnade lausumine tarvilik, need sõnad sarnanesid libahundiks saamise sõnadega, näiteks: „Karvad seljast, kiuh, käuh, hambad suust, hiuh, hauh, nina pääst, niuh, näuh!“ (Eisen, 1995, lk 23)

Eesti pärimuse järgi päästis libahundiks muudetud inimesi nõidusest enamasti leiva söömine. Mõnel korral oli tarvilik seda lausa noa otsast libaolendile anda. (Hiemäe, 2017, lk 20) Müütilise Põhjala uskumuste järgi eemaldas needuse hõbekuuliga surmamine või kui lähedane inimene libahundiks moondatud teda pärisnime järgi kutsub. Oli ka kolmas viis, mis oli üks jõhkramatest. Nimelt ründab äsja libahundiks muundunud meesterahvas lapseootel naist, rebides ta kõhust lapsukese ja pistes selle nahka. Selle vältimiseks ei jäetud lapseootel naisi kunagi üksi, piisas sellest, et keegi oli naise läheduses, inimese vanusel polnud tähtsust. (Egerkrans, 2014, lk 87) „Deemonite, haldjate, langenud inglite ja teiste hukutavate vaimude välimääraja“ kohaselt on aga ainuke kindel viis libahundi tapmiseks hõbekuul, seejärel tuleb tal pea otsast raiuda ja ära põletada, tuhk kindlasti tuulde puistata. Sama

kogumiku kohaselt võtab libahunt surses loomakuju. Raamat kõneleb ka libahundiliigist *loup garou*'st, kes kardab konnasid ja võib sattuda majapidamissõela või kurna aukude lugemisega niivõrd hoogu, et unustab oma algse eesmärgi. Usutakse veel ka, et soolaga kokkupuutel süttib demon põlema. (Mack jt, 2011, lk 257–258)

1.3 Libahundi välimus ja käitumine

Eestlaste uskumuste kohaselt on libahundid märkimisväärselt sarnased päris huntidele. Ainuke erinevus seisneb valges märgis või täpis kaelal, mis usutakse tulenevat preesist või muust sarnasest ehtest. (Eisen, 1995, lk 24) Ülemaailmse müüdina käsitletuna on libahunt tavaliselt teravatipuliste kõrvade, karvaste peopesade, suurte küüniste ja käppadega, ninajuurel kokku kasvanud kulmude ja abaluude vahel olevate karvadega. Samuti on neil enamasti aukus silmad ja kuivetonud, veretud ja kärnas jalad. (Mack jt, 2011, lk 254–255) *Loup garou*'le omastatakse lõõmavpunaseid silmi, karvast kere, suuri küüniseid, pikka koonu ja õelat iseloomu. Lisaks olevat tal isiklik lennukisuurune nahkhiir, mis täidab transpordivahendi funktsioone. (Mack jt, 2011, lk 258)

Päris hundi jaoks on libahunt nagu hunt ikka (Eisen, 1995, lk 24), kuid erinevalt tavahuntidest, kes liiguvad karjakaupa, liigub libahunt omaette (Mack jt, 2011, lk 254). Erandiks on samal ajal need inimesed, keda nõid on hundiks moondanud ja kes püsivad ühe karjana koos. Sarnaselt päris hundile ründab libahunt kodulooma, murrab maha, sööb liha osalt sealsamas, osalt viib koju teiseks korraks. Libahundile kõlbab iga kodulooma liha. Enamasti sööb libahunt liha toorelt ja kui peakski libahundiks moondatud inimest toore liha söömise pärast hurjutatama, tundub liha silmapilkselt keedetud olevat. Väga harva ründab libahunt inimest, last veelgi harvem. Last murdvad libahundid tulevat Peipsi tagant ja nad põhjendavat murdmist koduse näljaga. Soomlaste Viron susi aga toituvat pigem tuulest kui murtud loomadest. „Ta jookseb ikka, lõuad lahti, vastu tuult,“ kirjutab Eisen (1995, lk 22–24).

1.4 Pärimusi libahuntidest

On teada mitmeid lugusid inimestest, kes on mingil viisil libahuntideks saanud või libahundiks käimisega vahele jäänud. Norras said kaks meest libahuntideks nõnda:

„Sinfjotli ja tema onu Sigmund sattusid sügaval Norramaa metsas ühe maja juurde. Majas magasid kaks nõiutud meest. Nende kohal seinal rippusid kaks hundinahka. Magajatel lasus needus, nii et nad said ainult igal kümnendal päeval oma hundinahast välja tulla ning inimkuju võtta. Sigmund ja Sinfjotli panid nahad selga ning muutusid silmapilkselt ise libahuntideks, see tähendab, et nad said huntide välimuse ja hinge, kuid säilitasid inimhõimuse. Mehed leppisid kokku, et ei ründa rohkem kui seitset inimest. Kui nad aga

peaksid teineteise abi vajama, siis annavad nad sellest ulgumisega märku. Seejärel läks kumbki oma teed inimliha otsima. Hoolimata kokkuleppest ründas Sinfjotli üksi ühteteist meest ja kuigi ta sai neist kõigist jagu, oli Sigmund tulivihane. Silmapilkselt kargas ta oma vennapojale kallale ning rebis tal ainsa käpalöögiga hingetoru lõhki.

Ta kandis noore libahundi hütti ning valvas tema haavatud keha. Nähes kaht nirki hüti ees võitlemas ning vaadates, kuidas võidukas nirk oma ohvri läbinäritud kõrile puulehe asetaski, otsustas Sigmund sedasama teha. Üks ronk tõi talle ravimtaime lehe ning kui Sigmund selle haavatud kõri peale asetaski, sai Sinfjotli silmapilkselt terveks. Nad naasid üheskoos oma koopasse ning ootasid aega, mil nad võivad nahad seljast võtta. Kui see hetk saabus, rebisid nad hundinaha maha ja põletasid ära, murdes seeläbi needuse.“ (Mack jt, 2011, lk 255–256)

Palju õnnetumalt lõppes aga lugu prantslannaga:

„[---] Ühel päeval nägi tema mees kütist sõbra oma härrastemajast möödumas ning lehvitas talle, soovides sõbrale head jahiõnne. Hiljem ründas kütti hunt ning mees püüdis looma tappa, kuid tal õnnestus noahoobiga hundil ainult käpp otsast raiuda. Mees pääses napilt ning läks hirmust värisedes sõbra juurde, et talle rünnakust rääkida. Kui ta jahipauna avas, et sõbrale tohutut käppa näidata, leidis ta oma vapustuseks selle asemel kotist daamikäe, millel oli sõrmus sõrmes. Sõber tundis oma naise sõrmuse ära ning läks kaasat otsima. Kui mees abikaasa tuppa astus, peitis see oma käekõnti verise taskurätiku alla ning oli sunnitud üle tunnistama. Naine vahistati ja põletati elusalt.“ (Mack jt, 2011, lk 256–257)

Kuigi paljud libahundid on suutnud oma nime kuuldes tagasi inimeseks muutuda, ei aita see alati. Hiina folklooris leidub lugu koduperenaisest, kes kuulis pealt, kuidas tema perekond arutab naabruskonna libahundiprobleemi. Viivitamatult lahkus too libahundiks käiv perenaine kodust ja ei naasnud enam kunagi. (Mack jt, 2011, lk 256)

1.5 Libahuntlus 17. sajandi Eestis

16.–18. sajandil oli levinud hirm nõidade ees nii Ameerikas kui ka Euroopas. Peeti palju kohtuprotsesse, kus otsustati, kas süüdistatav on nõidumises süüdi või mitte. Eriti teravalt oli teema üleval 17. sajandil, kui protsessid lõppesid valdavalt surmaotsusega. (Piirimäe jt, 2015, lk 34) Eestis 17. sajandil peetud nõiaprotsesside materjalide kohaselt toimus 18 kohtuprotsessi, milles süüdistati külainimesi (18 naist ja 13 meest) libahundina kahju tegemises. Mitmed süüdistatavad tunnistasid selle ka ise üles. Näiteks süüalune Ann tõdes, et oli juba neli aastat libahunt olnud, murdes tavaliselt väiksemaid loomi, kui välja arvata hobuse ründamine ühel korral. Muundumiseks kasutatud hundinaha peitis ta kivi alla. Marret

Kurnast kirjeldas, kuidas ta käis libahundiks ja mainis, et ta käis ka libakaruks. Sarnaseid juhtumeid on veel mitmeid. (Piirimäe jt, 2015, lk 35)

Mitmed ajaloo uurijad on arvanud, et Eesti aladel laialt levinud inimeste endi arvamus, et nad käivad libahuntideks, on tingitud tungaltera tarbimisest. Tungaltera on seeneliik, mis vajab eluks peremeestaime, milleks on erinevad rohttaimed ja ka teraviljataimed, nagu näiteks rukis (Bayer Group. Tungaltera). Tungaltera tarbimine on tervisele ohtlik ja peale kõige muu leidub selles ka LSD-d, mis on tuntuim ja tugevaim hallutsinogeen (narko.ee. LSD ja teised hallutsinogeenid).

1.6 Libahundimotiivid kirjanduses

Mitmed kirjanikud ja kirjandusteadlased on tõdenud, et millegi uue loomisel on ammutatud inspiratsiooni millestki vanast. Paljud ütlevad isegi, et kõik uus on unustatud vana. Kirjanikud on alati ammutanud inspiratsiooni vanadest lugudest. Kuna libahunt on arhetüüpne tegelane, on autorid ikka ja jälle oma teostes kasutanud just libahundimotiive. Kuid motiive ei ole nad otse kusagilt üle võtnud, vaid nad on seda oma maitse ja nägemuse järgi kohandanud ning muutnud. Nõnda muutub ka arhetüüp aja möödudes.

Eesti kirjanduses on libahunti kui arhetüüpset tegelast kõige tugevamalt kujutanud August Kitzberg oma näidendis „Libahunt“. Teos põhineb Viljandimaalt kogutud rahvaluulel. Peale Kitzbergi on veel mitmed eesti kirjanikud kasutanud sama motiivi, näiteks August Gailit („Libahunt“), Juhan Jaik („Hõbedane karjakell“, „Käokübarad“), Andrus Kivirähk („Rehepapp ehk November“), Aino Kallas („Hundimõrsja“). Seegi on ainult väike osa lugudest, mis on loodud Eestis. Lisaks on ka palju näiteid mujalt maailmast, nt Maggie Stiefvater („Värin“, „Palavik“, „Igavesti“), Bree Despain („Sünge jumalus“), Martin Widmark („Nelly Rapp ja libahundid“), J. K. Rowling („Harry Potteri“ sari) ning mitmed teised.

2. LIBAHUNDIMOTIIVID EESTI KIRJANDUSES

Libahundimotiivi on oma loomingus kasutanud mitmed eesti kirjanikud nii 20. kui ka 21. sajandil. Üks tuntuim eesti kirjanik, kes kasutas kõnealust motiivi, on August Kitzberg. Tema näidend „Libahunt“ põhineb eesti folklooril ja on inspireeritud ajast, mil ta tegeles rahvaluule kogumisega. Peale Kitzbergi on libahundimotiivi kasutanud veel mitmedki kirjanikud. Toon välja, kuidas on teostes libahunte kujutatud.

2.1 August Kitzbergi „Libahunt“

Tihti seostub libahunt kurjusega: „Libahunt on kuri inimene, kes ennast vahel hundiks moon dab. Kui ta tahab, on ta hunt, kui tahab, inimene.“ (Kitzberg, 1976, lk 9) Nii parastab Kitzbergi näidendis perenaine Manni (ehk Mari), kui too uurib libahuntide kohta.

Libahundimotiivi laia leviku üks põhjuseid võib olla ka kadedus, mis kajastub hästi järgnevas katkendis, kus vana naine vaidleb poisi ja keskealise mehega:

„Või mina [libahunti] olen näinud. Hunt ikka nagu hunt, kui verejanu ja murdmisehimu peale tuleb! Muudkui – esimesed jalad olevat tal lühemad kui tagumised. Inimese käed ju ka lühemad kui jalad.

[--] Kust ta's ebausk on? Va Räägu Rein Pärakülas, kätt ega jalga ei viitsi liigutada, põllulapikesed sööti jäänud, nälg igal pool silmaga näha, loomad ära lõppenud, kevadel ei jõua jalgu alla võtta, kantakse teisi inimeste vahel laudast välja, aga – peremees? Peremees paks ja punane nagu puik, veri näost välja tulemas. Kõik ilma inimesed teavad, et ta libahundiks käib ja et kõik see ramm murtud lammaste soojast verest tuleb!

[--] Hull jutt? Kui sulase ka libahunti tegema õpetas? Vana Rein ei jõudnud teopäevi ära teha, kui siis pandi mõisa poolt vana Aasta-Mats sinna sulaseks, et see teopäevad tasa teeks. Tee teopäevi, kui leivakotti kaasa panna ei ole! Aga varsti hakkas ikka va Aasta-Mats ka paksuks ja punaseks minema, tegi ikka teopäevad tasa ja kõik ja kiitis ise igal pool, et ta nii hea koha peal veel ei olla teeninud kui Räägul. Muudkui – ühel heal päeval olla Matsil see 'sõna' metsas meelest läinud, ei ole ennast enam inimeseks tagasi muuta saanud. Jooksnud küll tagurpidi käpukil ümber kivi, aga see 'sõna', see ei olla tal enam meelde tulnud. Kui siis jooksnud hundist peast koju ja peitnud ennast aganikku ära. Silmad põlenud peas ja veripunane keel hammaste vahelt väljas. Seni kui vana Rein koju tulnud, teist ise ümber kivi vedanud ja tast jälle inimese teinud.“ (Kitzberg, 1976, lk 27–28)

Kõnealusest lõigust saab järeldada, et kui inimene ise on nähtavalt hea söögi peal, aga samas tema majapidamine käest lastud ja vaene, on selge, et ta käib libahundiks. Inimese ramm ja elujõud tuleb murtud lammaste soojast verest. (Kitzberg, 1976, lk 27–28) Samuti

peeti libahundiks inimest, kes teistest erineb. Näiteks on raamatus Tiina mustaverd, samal ajal kui Mari on valgetverd; libahundiks peetakse Tiinat (Kitzberg, 1976, lk 16). Hiljem vihahoos nimetab Tiina ennast kiusust libahundiks, kuna „*parem tuhat korda hunt, hunt metsas huntide keskel, kui inimene parem ei ole kui teie! Hunt tapab ainult nälja pärast ja – hunt ei murra hunti, aga teie! ... Hunt on vaba; teeb, mis tahab, tuleb, kui ta tahab, läheb, kui ta tahab, armastab ja vihkab, keda tahab! Ja lõheb teie seast, sest et ta teid – põlgab!*“ (Kitzberg, 1976, lk 35) Samas katkendis väljendunud metsas olemise / hundi vabadus tuleb esile ka Tiina vestluses vanaemaga:

„Ah, vanaema! Metsas on nii hea... nägu sambla sisse suruda ja nutta... kuni viha – tilk tilga järel sulab ja süda jälle kergeks saab. Seal ei tahakski nagu enam inimene olla, tahaks olla metsas, prii ja vaba, vaba ja prii...“ (Kitzberg, 1976, lk 45)

Hundina näeb libahunt välja nagu iga tavaline hunt, ainult et esimesed jalad on lühemad kui tagumised, just nagu inimeselgi (Kitzberg, 1976, lk 27–28).

Muundumine toimub võlusõnade ning edaspidi (inimesest hundiks) või tagurpidi (hundist inimeseks) ümber kivi käimise abil. Kui aga 'sõna' peaks meelest minema, siis on oht, et ei saa enam kunagi hundiks moonduda. (Kitzberg, 1976, lk 27–28) Samuti võib hundist tagasi inimeseks saada siis, kui teine inimene libahundile noatera otsast anda leiba, mis on suurel reedel valmistatud (Kitzberg, 1976, lk 50–51).

2.2 August Gailiti „Libahunt“

Inimese enda vanus väljendub ka hundi kujul – nooruk on noorhunt (Õudne..., 2005, lk 46) ja vanur vanahunt (Õudne..., 2005, lk 49). Hundina on libahundil looma instinktid ja soovid (Õudne..., 2005, lk 45), samas säilib inimese kavalus (Õudne..., 2005, lk 46). Ta on kiire, hea nägemisega (Õudne..., 2005, lk 45), väle (Õudne..., 2005, lk 48), vastupidav (Õudne..., 2005, lk 49) ning teravdatud meeltega (Õudne..., 2005, lk 45). Loomalikkus avaldub kõige rohkem inimeste vihkamises ja pelgamises (Õudne..., 2005, lk 50). Hundiks võib muunduda mitmel viisil: enda soovil – kasutades hundinahka (Õudne..., 2005, lk 48–49) – või kui keegi teine nõiub – kummaliste sõnade ja imelike märkide teel (Õudne..., 2005, lk 44). Libahundina tunneb inimene end vabana:

„Tunnen äkki kõrvades tuule kohinat, soo rõõmsat hingamist. Lumi sädeleb mu ees, haistan ta värskust. Mu jalad on korraka nii kerged, kui kannaks purjesid hoogne iiling. Mu silmad on nii teravad, nagu oleksid sood ja rabad avanenud mu ees ning näeksin kummalisi kaugusi. Nad kutsuvad mind ja ma torman ikka edasi. Oleksin kui pääsenud nõidusest, tunnen end äkki vaba ja rõõmsana.

„Uhuuu!“ ulun ma ning rõõmus vastukaja kõlab soost. Tunnen sambla joovastavat lõhna, selle sametist pehmust ja soojust. Rõõm valdab mind, kihutan edasi üle lume, ning tuisk tormab minuga kaasa. Mul pole sihti ega suunda, ma ei tahagi kuhugi jõuda, jooksen vaid seks, et tunda rõõmu oma kiirusest. Mind nähes tõusevad varesed lendu kui nooled ning oravad hüppavad kabuhirmus oksalt oksale. Tunnen korraga et sood on minu päralt, metsatihnikud mu kodu, igaüks, kes astub mu radadele, on mulle võõras ja vaenlane.“ (Õudne..., 2005, lk 45)

2.3 Aino Kallase „Hundimõrsja“

Libahunt on inimene, kes tänu Saatanale suudab vahetada oma kuju inimesest hundiks (Kallas, 1984, lk 231). Kurat ise on Archilupus ehk Peasusi (Kallas, 1984, lk 232) ning libahunti on kutsutud veel ka *Lycanthropus*'eks (Kallas, 1984, lk 233), soendiks (Kallas, 1984, lk 243), metsahalliks ja metsakutsuks (Kallas, 1984, lk 263). Saatana käsilased, täpsemini *Diabolus sylvorum* ehk Metsa ja Hundi vaim (Kallas, 1984, lk 239) või metshaldjas (Kallas 1984: 231), keelitavad inimest Kurivaimu enda sisse laskma (Kallas, 1984, lk 239). Kui Kurivaim on kord juba inimese sisse pääsenud, siis proovigu kuidas suudab, annab inimene lõpuks alla, jättes oma elu, hinge ja ihu Kurivaimu hoolde (Kallas, 1984, lk 239, 241). Saatan võib oma ohvrile läheneda ka nõnda:

„Üks must mees oli metsas tema juurde tulnud, esmalt heinalabu näol, ent seejärel saksariides, kui tema parahellis luudasid tegi, ja on temale ühte magusat juurt söömaks pakkunud, mis esiotse maitstes tema suulaes magus nagu linnumesi, aga siis mõru otsekui juudasitt, ning seesinane mees on temale seepeale kivi alt mutiaugust hundivöö andnud.“ (Kallas, 1984, lk 248)

Hundiks muundumine võib toimuda mitmel viisil: roomates kolm korda puu juure alt läbi või joostes kolm korda ümber kivi, seejärel lugedes soendi sõnad või siis kasutades hundivööd, mis on tehtud hundi või poodud inimese nahast, peale on märgitud kaksteist taevatähe kuju ja kantakse seda seitsmehaagilise sõlega niuete ümber kinnitatuna. Muunduda saab ka, kasutades hundinahka:

„Aga Aalo heitis hundinaha oma õlgadele, ja sedamaid tundis ta oma kehakuju hoopis tundmatuks muutuvat, nõnda et tema valge nahk sai kaetud pulstunud karvadega, tema pisku nägu venis hundi teravaks koonuks, tema väikesed kaunid kõrvad said vahetud hundi püsti kõrvadeks, hambad kiskjajaks kihvadeks, ning küüned metselaja kõverateks küünteks.

*Aga nõnda osavasti passib Kurat hundinaha inimese selga, et küüned ja hambad ning samuti ka kõrvad igaüks tulevad oma õigele kohale, nagu oleks inimene juba emaihusst *Lycanthropus*'e elik Libahundi kujul siia ilma tulnud.“* (Kallas, 1984, lk 243)

Libahundiks käiv inimene on kahvatum kui teised inimesed, neil võib esineda monokulm ning kehal võivad olla n-ö nõiamärgid, kus esineb tuimus (arvatavasti väga suured sünnimärgid või mõned muud elu jooksul saadud vigastuste jäänukid/armid). Kui libahundi ohver leitakse ohvri voodilt, on teda natukene puretud vasakult küljelt. (Kallas, 1984, lk 249) Kui inimest kahtlustati libahundiks olemises, siis neid kuulati üle uurimise ja veekatsumise abil, „[---] sest Vesi, mis on puhas Element, ei võta siivutumast vastu, vaid heidab enesest välja kõik roojase ning rüvetuma.“ Inimene, kelle puhul on otsustatud, et ta on libahunt, võidakse põletada tuleriidal selleks, et tema hinge võiks puhtalt taevale anda, isegi kui ta ihu sai tules hukka. (Kallas, 1984, lk 233) Pakkudes hundile leiba, võib samuti aru saada, kas tegu on libahundi või tavalise hundiga (Kallas, 1984, lk 256).

Libahunt käitub hundi kujul hundile omaselt (Kallas, 1984, lk 253). Ta on tugev, kiire, hea kuulmise ja lõhnatajuga, samuti metsloomale omaselt on inimene justkui tema verivaenlane, inimese lõhn kujutab midagi võõrast, vägevast ning kohutavat. (Kallas, 1984, lk 243–244) Teiste huntide ulgumine on kui magus pillimäng, seda juba inimkujul enne esimest muundumist (Kallas, 1984, lk 240). Libahundi vaim tahab teiste huntide seltsi, ainult laanes tunneb ta vabadust ning täielikku rõõmu, sest ta on osa huntide suguseltsist (Kallas, 1984, lk 252).

„Aga ühes hundi väljanägemisega ärkasid Aalos samal hoobil ka kõiksugu hundi himud ja tahtmised, nõnda kui on verejanu ning murdmise rõõm, sest ka tema veri sai hundivereks vahetud, nõnda et tema oli kui üks nende seast.“ (Kallas, 1984, lk 243)

2.4 Juhan Jaigi „Hõbedane karjakell“

Libahunt näeb välja nagu tavaline hunt, kelle vanus vastab inimese omale. Libahundina käitub ta üpris sarnaselt hundiga, joostes mööda metsi ringi ja murdes loomi (Jaik, 2004, lk 151). Hundiks muutumise põhjustab nõidade nõidumine ja pahade vaimude kiusamine (Jaik, 2004, lk 151), millest tagasi inimeseks saamiseks tuleb tappa üleni must mullikas ning pärast anda või võtta midagi inimese käest (Jaik, 2004, lk 151–152).

2.5 Juhan Jaigi „Libahunt“

Libahunt ehk liba (Jaik, 1999, lk 338) on inimene, kes on n-ö hundinahka pugunud ja soovi korral jälle inimeseks muutub (Jaik, 1999, lk 339). Hundi kujul on libahunt kaitsevärvi, külma eest kaitstud ning tema toiduvajadus väiksem kui inimesel (Jaik, 1999, lk 339). Tal on hea haistmismeel (Jaik, 1999, lk 339), üheksa mehe jõud, kahekümne ühe mehe mõistus ning jooksukiiruseks 25 kilomeetrit tunnis (Jaik, 1999, lk 338–339).

Teoses leidub ka viide vabadusele, sidudes libahundiks muundumise võõra võimu alt pääsemisega:

„Jah, kui see kunst oleks laialdasemalt tuttav, lippaks praegusel ajal kogu rahvas metsa ja päästaks oma naha. [---] Siis poeks kogu rahvas hundinahka ja mets oleks meid täis. Õigel ajal viskaksime hundinahad jälle põõsaisse ning igaüks jätkaks oma tööd... Libahunt lippaks talvel üle merejää vabadele maadele, suvel pääseks ka siit sopist välja oma 25 kilomeetri tunnikiiirusega, tormates mööda metsi ja soid...“ (Jaik, 1999, lk 339)

2.6 Andrus Kivirähki „Rehepapp ehk November“

Libahunt on väledam kui inimene (Kivirähk, 2000, lk 87) ning haistab, näeb ja kuuleb, nagu ta olekski päris hunt (Kivirähk, 2000, lk 88), kuid libahundina jääb ta mõistuselt ikkagi inimeseks (Kivirähk, 2000, lk 71).

Libahundiks muundutakse erilise võide abil. Võie on hall ja seda tuleb nina alla määrada. Seejärel on vaja teha kolm kukerpalli. (Kivirähk, 2000, lk 71)

„[Liina] istus ja õmbles, siis tõusis korruga otsutavalt, läks sahvrisse, võttis pütikesest sobilikku võiet, määris seda oma huultele ja muundus kukerpalle visates hundiks.“ (Kivirähk, 2000, lk 87)

Libahunt näeb välja nagu tavaline hunt (Kivirähk, 2000, lk 71) ning hundiks käimine võib inimesele mõjuda vabastavalt ja meelelahutusena (Kivirähk, 2000, lk 87).

2.7 Reeli Reinausi „Maarius, maagia ja libahunt Liisi“

Kujumuutja on inimene, kes suudab muutuda ükskõik milliseks linnuks või loomaks (Reinaus, 2017, lk 72). Neil puuduvad erilised ravioskused (nagu näiteks kiire tervenemine vigastustest) (Reinaus, 2017, lk 211–217) ning olles looma kujul, omastavad antud liigile omaseid käitumismaneere (Reinaus, 2017, lk 109, 114). Kujumuutmise toimub inimese valikul/tahtel ning ei ole valus (Reinaus, 2017, lk 61).

3. LIBAHUNDIMOTIIVID VÄLISKIRJANDUSES

Selleks, et mitte jääda ühekülgses, uurin ka libahundimotiivi väliskirjanduses. Kuna kõiki raamatuid, mis sisaldavad libahundimotiivi, on raske tuvastada ja läbi analüüsida, otsustasin teha valiku, toetudes oma lugemusele ning raamatukogutöötaja Krista Kumbergi soovitudele.

3.1 Terry Pratcheti „Relvis mehed“, „Viies elevand“

Libahundid on jagatud mitmesse liiki: need, kes näevad välja peaaegu nagu tavalised inimesed, on kõrvadega ja peavad väga tihti habet ajama (Pratchett, 2003, lk 92–93), ja need, kes peavad kuju muutma seitsmel ööl kuus (Pratchett, 2006, lk 155). Libahundid jagatakse enamasti kaheks – jenorkid (Pratchett, 2006, lk 154) ja bimorfid (Pratchett, 2003, lk 98).

Jenork on libahunt, kes ei muutu, nad on kas alati inimkehas või hundikehas, hoolimata täiskuust. Jenorkiks olemine sai vanasti osadele libahuntidele saatuslikuks, kuna nende klann tappis jenorkid kiiresti. Nad surmati, kuna hoolimata kujust kannab ta libahundi verd ning kui ta saab lapsed (või kutsikad), siis tekivad inimesed, kelles on natuke hunti, või hundid, kes on inimestele omaselt vägivaldsemad kui teised. (Pratchett, 2006, lk 154)

Bimorf suudab aga oma kuju vahetada ja seda tehes näeb ta välja nagu tavaline koer või hunt (Pratchett, 2003, lk 98). Libahundi jaoks on muutumine just kui üle terve keha aevastamine (Pratchett, 2003, lk 269), kuid kõrvalisele vaatajale näeb see välja, nagu muutuks hundi keha väiksemaks ning samaaegselt inimkeha suuremaks, taludes silmamoanutusi hetkel, kui kaks kehakuju teineteist läbivad (kirjeldatud on hundi moondumist inimeseks). Peale muundumist leiab aset hetkeline segadusolek, mil nad ei saa päris hästi aru, mis toimub. (Pratchett, 2006, lk 258)

Hundi kujul näevad libahundid maailma inimestest hoopis teistmoodi. Lisaks inimeste nähtavale maailmale näevad libahundid lõhnu ja helisid värviliste joonte ning suitsupilvedena. Samamoodi näevad nad maailma ka umbes kakskümmend minutit peale muundumist, mil maailm särab vikerkaarena igas tajupektris. (Pratchett, 2003, lk 92–93) Lisaks on libahuntidel hea lõhnataju, aga peale muundumist langeb seegi mõne aja möödudes üleloomulikult tasemelt heale (Pratchett, 2006, lk 254). Peale kõige muu on libahundid ka väledad, tugevad (Pratchett, 2003, lk 257) ning väga nutikad oma jälgede segamises ja teiste eksitamises (Pratchett, 2003, lk 281). Sellest kõigest hoolimata ei ole nad kõige puhtamad olendid (Pratchett, 2006, lk 83). Puhtusest tekib kõige suurem probleem hundist tagasi inimeseks muundumisel, kuna hundi kehal olev mustus ei kao salapäraselt,

vaid jääb alles ning selle tõttu võivad inimese juuksed olla sasipuntras ja jäsemed üleni porised (Pratchett, 2003, lk 269).

Käitumise poolest võib libahunt meenutada koera (Pratchett, 2006, lk 329) ning nad leiavad endale ka n-ö hingesugulase kas siis teise libahundi või muu elusolendi näol (Pratchett, 2003, lk 289). Kuid suhted teiste olenditega, kes ei ole libahundiga samast liigist, võivad olla raskendatud, sest hundid vihkavad libahunte ning ega inimesedki neid eriti ei salli (Pratchett, 2006, lk 113). Päris hundid ja koerad tunnevad libahundi juba kaugelt ära, kuna seda on ta lõhnast tunda (Pratchett, 2006, lk 114; Pratchett, 2003, lk 49). Üks libahunt tunneb teise isegi pelgalt silmade järgi ära, kuid pikemal vaatlemisel leidub ka inimesele lihtsalt märgatavaid vihjeid: nad elavad tavaliselt üksi; töötavad aladel, kus enamasti loomadega kokku ei satu; kasutavad rohkelt kõlvi vett või parfüümi; on toidu suhtes nõudlikud; peavad päevikuid, kus on hoolikalt ära märgitud kuufaasid (Pratchett, 2003, lk 93).

Libahundiks saab sündides või libahundilt hammustada saades (Pratchett, 2003, lk 99) ning ainuke viis libahunti tappa on hõbedast eseme või tulega (Pratchett, 2006, lk 295). Libahuntide hierarhia põhineb hundi tugevusel, tugevama käes on võim (Pratchett, 2006, lk 155).

3.2 Maggie Stiefvateri „Värin“, „Palavik“ ja „lgavesti“

Libahunt on inimene, kes temperatuuri muutuse (Stiefvater, 2010, lk 76) või adrenaliini (Stiefvater, 2010, lk 381), viha (Stiefvater, 2010, lk 113) või muu sellise tõttu moondub inimesest hundiks (või hundist inimeseks); muundumise saab esile kutsuda ka epinefriini ja pseudofriini segu süstimisel veeni (Stiefvater, 2012, lk 375). Libahundi viirus näeb mikroskoobi all välja nagu malaaria (Stiefvater, 2012, lk 308), kandub edasi hammustuse teel (Stiefvater, 2010, lk 83) ning eeldatavalt sai alguse, kui hunt hammustas kunagi inimest, kellest sai libahunt (Stiefvater, 2010, lk 261). Muundumine on keha kaitsereaktsioon hundi süljes leiduvale hunditoksiinile, vähendades iga moondumisega toksiini kogust kehas. Kui juhtub midagi, mis hoiab mingil põhjusel moondumise ära, nagu näiteks päikesepiste (Stiefvater, 2010, lk 106) või keha immuunsuse teke temperatuuri kõikumistele (Stiefvater, 2010, lk 99), hakkab mürgikogus suurenema (Stiefvater, 2011, lk 377) ning kui kuju ei muudeta, hävitab toksiin vere hüübimisvõime (Stiefvater, 2011, lk 379).

Peale hammustada saamist on libahunt ebastabiilne, ta ei püsi inimese/hundina pikka aega, vaid muudab pidevalt kuju (Stiefvater, 2010, lk 335). Moondumisega kaasneb iiveldustunne (Stiefvater 2010: 88), lihaste värisemine (Stiefvater, 2010, lk 120) ja paindumine, naha pundumine, luude väändumine (Stiefvater, 2010, lk 122) ning inimese lõhn muutub hundi omaks (Stiefvater, 2011, lk 170). Inimese hambad tõmbuvad kihvadeks, nagu eendub koonuks, nahk muudab hetkega värvi, käed väänduvad tugevate mustade küüntega

käppadeks (Stiefvater, 2010, lk 345); ainuke asi, mis samaks jääb, on inimese silmad (Stiefvater, 2010, lk 152). Hundi kujul näeb libahunt välja nagu tavaline hunt (Stiefvater, 2010, lk 21). Hundina või selleks muutudes puuduvad libahundil inimesele omased tökked; loomu poolest vihane/vägivaldne inimene muutub hundina veelgi vihasemaks/vägivaldsemaks (Stiefvater, 2010, lk 284). Tagasi inimeseks muutudes ajab hunt oma naha ja kasuka maha (Stiefvater, 2010, lk 392). Peale tagasi muundumist läheb libahundil tavaliselt paar tundi aega, enne kui inimese mõistus jälle taastub (Stiefvater, 2010, lk 75).

Hundid suudavad loogiliselt mõelda, aga neil puudub inimloogika, ruumitunnetus, ajataju ning oskus aduda piire (Stiefvater, 2012, lk 199). Enamik asju, mis inimesele on tähtsad, nagu näiteks emotsioonid ja nimed, on hundi kujul neile tähtsusetud, kuna nad mõtlevad hundi moodi. Aga kõige olulisemaid asju suudavad nad ikkagi meeles pidada, nagu näiteks armastust. (Stiefvater, 2010, lk 379) Osade libahuntide jaoks on hundiks olemine vabadus, pääsetee reaalsusest:

„Minust sai hunt, sest ma tahtsin unustada ja seda see mulle ka võimaldab. Ainus, mida ma hundina mõtlen, on teiste huntide läheduses olemine. Ma ei mõtle ei tulevikule ega ka minevikule ega sellele, kes ma olin. See ei ole siis enam oluline. Siis on oluline vaid käimasolev hetk ja teiste huntide juures püsimine ning ma võin olla lihtsalt pundar kõrgendatud tajusid. Puuduvad igasugused tähtajad ja ootused. See on imeline. See on maailma parim uimasti.“ (Stiefvater, 2010, lk 304)

Ainuke värv, mida hundid selgelt näevad, on punane, teised on ähmased (Stiefvater, 2010, lk 102). Libahuntidel on ebainimlikult kiire paranemisvõime (Stiefvater, 2010, lk 77), hea kuulmine (Stiefvater, 2010, lk 80) ja väga hea lõhnataju (Stiefvater, 2010, lk 62). Ka tunnetel, nagu näiteks närvilisus, on oma lõhn (Stiefvater, 2010, lk 94). Inimkujul olles on libahundi meeled tugevamad kui tavalisel inimesel, kuid nõrgemad kui hundi kujul olles (Stiefvater, 2010, lk 88).

Libahundi jaoks on mets kodu, see mets kaitseb teda ning ta tunneb oma territooriumi igat nurka (Stiefvater, 2010, lk 62). Nad söövad metsloomi – jäneseid, hirvi ja auto alla jäänud loomi – ning võivad ka toituda koduloomadest, nagu näiteks kassidest (Stiefvater, 2010, lk 100–101). Hundi kujul moodustavad nad metsas karja, kus juhiks on alfaemane, tema kaaslaseks on alfaemane jne (Stiefvater, 2010, lk 183–184). Nad suhtlevad kujutluspiltide teel (Stiefvater, 2010, lk 101), mis võivad üle kanduda ka hundi kujul libahundi ja inimkujul libahundi vahel (Stiefvater, 2012, lk 243). Libahundi tapmiseks ei ole vaja seda teha mingit kindlat viisi pidi, kuna nad on sama haavatavad nagu iga teine elusolend (Stiefvater, 2010, lk 285). Ainus viis, kuidas libahundi viirusest vabaneda, on hundi kujul meningiiti põdeda (Stiefvater, 2012, lk 366).

3.3 Bree Despaini „Sünge jumalus“

Urbatid on jumala loodud sõdurid, kelle eesmärk võidelda saatana ja tema käsilastega: deemonite, vampiiride ja teiste kurjade vaimudega. Jumal andis Kalbide suguseltsile nende mägismaa metsade kõige võimsama looma olemuse, kinkis neile enneolematu kiiruse, reaktsiooni, tugevuse, kavaluse, jälitamisevõime (Despain, 2011, lk 156–157), kaasa arvatud hea haistmismeel (Despain, 2011, lk 125) ja tervenemisevõime. Samuti andis ta neile valged juuksed nagu inglitel. Ta kutsus neid taevasteks jälitajateks ning nende ülesanne oli deemoneid jälitada ja hävitada, kaitsta surelikke saatana viha eest. (Despain, 2011, lk 157) Kui saatan leidis urbatites inimliku vea – nende emotsioonid –, siis ta toitmis neid emotsioone, eriti negatiivseid (uhkus, kadedus, iharus, hirm, viha), kuna urbatites elav loom toitus nendest tunnetest. Mida tugevam on hunt urbatis, seda rohkem on hundil võimu, kuni ühel hetkel suudab ta soovi korral võtta üle jälitaja ihu ja kehastuda hundiks. (Despain, 2011, lk 198–199) Hilisemalt tähendas urbat taevaste jälitajate asemel surmakoeri (Despain, 2011, lk 190).

Urbat näeb peale muundumist välja nagu koer (Despain, 2011, lk 17) või hunt, mitte kui mingi groteskne segu inimesest ja loomast (Despain, 2011, lk 264). Nad elavad enamasti üheskoos kogukonna/karjana kaitse ja suguluse pärast (Despain, 2011, lk 199) ja ka sellepärast, et hundi tugevaim instinkt on karja kuulumine (Despain, 2011, lk 200). Enamasti on urbatid kunstnikud, seda tänu loomade seotusele loodusega (Despain, 2011, lk 157).

Urbatik saab hammustuse teel (Despain, 2011, lk 287), aga see on ka pärilik (Despain, 2011, lk 156). Mida lahjem on sündinud urbati veri, seda tõenäolisemalt ei tunne ta hunt endas üldse (Despain, 2011, lk 200). Urbatile annab kujumuutmisoskuse kiskjalik tegu (arvesse ei lähe julmus/vägivald loomade vastu ja surnute moonutamine) (Despain, 2011, lk 200), kuid kui teo ajendiks on armastus, ei saa hunt võimust võtta, kuigi tegu võib olla oma loomult kiskjalik (Despain, 2011, lk 311). Kui hunt on inimese üle võimust võtnud, aitab teda kontrolli all hoida kuukivi – must poorne laavakivisarnane kivi (Despain, 2011, lk 158) – ning selleks, et urbat sureks, peab see juhtuma teise deemoni hammaste/käte läbi või teda tuleb torgata hõbedase esemega südamesse (Despain, 2011, lk 231). Aga selleks, et hundi kütkeist päästetav inimene ellu jääks, peab hundi kujul urbatit hõbedast esemega pussitama inimene, kes teda enim armastab (Despain, 2011, lk 249, 303–304). Kuna inimene, kes urbatit kõige rohkem armastab, kujutab hundile kõige suuremat ohtu, soovib hunt kõnealust inimest tappa ning tung teda tappa on tugevaim öödel, mil taevas on täiskuu. (Despain, 2011, lk 230, 232)

3.4 Lili St. Crowi „Veidrad inglid“

Libahunt on inimene, kes muutub hundiks ja neid kutsutakse ka soerditeks. Libahundiks muundutakse peale libahundi hammustust (St. Crow, 2012, lk 102). Nad on tugevad (St. Crow, 2012, lk 95), hea haistmismeelega, kiired, näevad öösel sama hästi kui päeval (St. Crow, 2012, lk 186). Soerdi muundumisest annavad märku torkivad karvad ja luude rakumine (St. Crow, 2012, lk 112) ning esimesel muundumisel ei peata teda miski enne, kui ta verd saab (St. Crow, 2012, lk 117). Libahunt on hundi kujul nagu kõhetu poolinimlik karvane kuju (St. Crow, 2012, lk 268), lihased naha all liikumas, silmis kollane helk, pikergune pea, teravad elevandiluukarva hambad (St. Crow, 2012, lk 95), teravatipulised kõrvad, pikk kõhn koon (St. Crow, 2012, lk 162); nad on üleni karvased (St. Crow, 2012, lk 223) ja nende jalgadel on padjandid (St. Crow, 2012, lk 267). Libahundid ei ole haavamatud (St. Crow, 2012, lk 95), nad on allergilised hõbeda vastu (St. Crow, 2012, lk 115) ning tarvitavad toorest liha (St. Crow, 2012, lk 100).

Loup-garou, teise nimega nahavahetaja, on pooleldi vermitud libahunt ehk tugevam ja kiirem kui inimene, aga jääb siiski karvasele libahundile alla. Libahuntide ja *loup-garou*de seas on nahavahetajad just kui oma liigi printsid. *Loup-garouks* muututakse põhiliselt samamoodi nagu libahundiks, ainult et hammustada saanud inimene peab olema neitsi; samuti peab rünnanud libahunt olema piisavalt vana ja tugev, et ta hammustus muundaks vaid osaliselt. (St. Crow, 2012, lk 243) Sarnaselt libahundile suudab nahavahetaja toorest liha süüa ning see tugevdab ka tema immuunsüsteemi (St. Crow, 2012, lk 223). Peale seda, kui *loup-garou* muundub, tunneb ta nagu kõiki lõhnu ja maailm on just kui aeglustunud, samal ajal kui tema liigub tavalise kiirusega; peale esmakordset muundumist on nahavahetajal meeletu isu (St. Crow, 2012, lk 214).

3.5 Åsa Larssoni, Ingela Korselli „Sünk: PAX. 2“

Libahundid on inimesed, kes mõnikord muutuvad hundiks ning neid võib kutsuda ka lükantroopideks (Larsson ja Korsell, 2015, lk 87–88). Libahundiks saadakse kas omal vabal tahtel või nõidumise teel (Larsson ja Korsell, 2015, lk 87–88) ning lükantroopia on ka nakkav hammustuse või küünistuse teel juhul, kui ohver jääb ellu (Larsson ja Korsell, 2015, lk 87–88). Muundumiseks võib vaja minna kas tahet muunduda (ja see võib toimuda ka jooksu pealt) (Larsson ja Korsell, lk 2015: 181–182), kuuvalgust (Larsson ja Korsell, 2015, lk 87–88) või tuleb ronida kolm korda läbi rõngaks aetud püksirihma. Viimase puhul toimub muundumine kolmes etapis: esimesel korral läheb karvaseks keha, teisel muutub pea hundi peaks ning kolmandal korral muutuvad käed-jalad pikkade küüntega käppadeks ja tekib ka saba. (Larsson ja Korsell, 2015, lk 88) Libahundid on kiired, väledad ja tugevad (Larsson ja Korsell, 2015, lk 181–182) ning nad liiguvad kahel või neljal jalal (Larsson ja Korsell, 2015, lk

84). Inimese kontroll hundi üle väljendub tema välimuses – mida karvasem ta on, seda nõrgemalt ta hunti valitseb (Larsson ja Korsell, 2015, lk 143, 186–187). Gleipniri köidik – köis tehtud asjadest, mida ei ole näha ega kuulda (Larsson ja Korsell, 2015, lk 92) – taltsutab hunti inimeses (Larsson ja Korsell, 2015, lk 188). Libahundi inimeseks muutmiseks tuleb panna Gleipniri köidik talle kaela ümber (Larsson ja Korsell, 2015, lk 92), loitsu abil hundiks muudetud inimest saab tagasi muuta ka hüüdes teda tema õiget nime pidi (Larsson ja Korsell, 2015, lk 87–88). Libahundi tapmiseks tuleb teda tulistada hõbekuuliga (Larsson ja Korsell, 2015, lk 87–88).

3.6 Martin Widmarki „Nelly Rapp ja libahundid“

Libahundis võitlevad võimu pärast kaks olevust – inimene ja hunt. Täiskuu lähenemisega muutub hunt järjest tugevamaks, kuni võtab inimese üle võimust ja moondub karvaseks elukaks, kes ulub täiskuu poole ja peab jahti. (Widmark, 2016, lk 27) Libahundid on enamasti hallikarvalised (Widmark, 2016, lk 28), kollaste silmadega (Widmark, 2016, lk 11), hingavad läbi suu (Widmark, 2016, lk 29) ja ei naera kunagi (Widmark, 2016, lk 11). Neil on ka koertest parem kuulmine ning üleloomulik lõhnataju (Widmark, 2016, lk 23). Mida lähemal on täiskuu, seda rohkem hakkavad koerad libahunte kartma (Widmark, 2016, lk 19) ja libahundid näevad üha vähem inimeste moodi välja. Ei teata, mis täpselt sunnib inimesi libahuntideks muutuma, aga teooriaid on mitmeid – neil oli lapsena külm ja neile kasvasid karvad; neile anti lapsena liiga vähe süüa (väljendi näljane kui hunt järgi); lapsena haukusid täiskasvanud nende peale sageli ning neist kasvasid haukuvad ja ulguvad libahundid (Widmark, 2016, lk 26–27). Ainuke viis, kuidas libahunti ravida, on täiskuuheelsetel päevadel takistada nende muutumist libahundiks ja kui inimene on teinud libahundile mitteomaseid tegevusi, nagu söönud taimetoitu, naernud ning libatäiskuu poole ulunud, saab temast jälle lõplikult inimene (Widmark, 2016, lk 27).

4. LIBAHUNDIMOTIIVIDE ANALÜÜS

Analüüsis võtan kokku nii eesti kui ka väliskirjanike teostes leiduvad libahundimotiivid. Toon välja valitud raamatute erinevused ning võrdlen motive rahvaluulega. Järgnevad analüüsid põhinevad töös käsitletud raamatutel.

4.1 Eesti kirjanduse motiivide analüüs

Libahundimotiivid eesti kirjanduses põhinevad suuresti eesti folklooril. Libahunt näeb välja kui hunt ning muundumine võib toimuda inimese soovil (võide, võlusõnade või muu abil) või muundab inimese keegi teine isik. Raamatutes kujutatud libahundid on enamasti inimesest kiiremad, tugevamad ning parema kuulmis- ja haistmismeelega. Minu loetud raamatutes enamasti ei põhine libahundiks olemine inimese sool. Ainult mehi kujutas libahundina Juhan Jaik teoses „Hõbedane karjakell“. Kuigi libahuntide seas on nii naisi kui ka mehi, on naised siiski olnud jõulisemad karakterid. Nii on Tiina August Kitzbergi „Libahundis“ üks eesti kirjanduse jõulisemaid naistegelasi. See võib olla seotud vabadusemotiivi, teisalt ka naiste allasurumisega.

Eesti kirjanduses on levinud oma ja võõra konflikt, mis kajastub ka mõnede raamatute libahundimotiivides. Põhjus, miks kedagi võidi pidada libahundiks, oli see, et ta erines teistest rahvuse või mõne muu omaduse poolest. Kitzbergi näidendis „Libahunt“ peetakse Tiinat libahundiks, kuna ta elas teistest erinevat elu ning Tiina on ka tumedama nahatooniga ja juuksevärviga kui teised samakandi neiud. Samas näidendis peetakse libahundiks ka samakandi peremeest, kes on teistest naabritest paremal järjel.

Uuritud lugudest erineb oma motiivi poolest enim Reinausi „Maarius, maagia ja libahunt Liisi“. Suurim muutus on see, et looma kujul olles omastab kujumuutja antud liigile iseloomulikke käitumismustreid, näiteks rõõmu avaldamine koerale sarnaselt näo limpsimisega. Kõnealune teos on teiste valitud raamatute seas uusim, ka teose autor on n-ö nooremast põlvkonnast. Raamatus on näha, kuidas ühe arhetüüpse tegelase motiiv on aja jooksul arenenud – muutumine negatiivsest motiivist positiivseks –, sest libahundi kuvand on helge.

Kuigi rahvapärimeses on tihti libahundiks käimine seotud saagiahnusega, siis kirjanduses võivad libahundiks käimise motiivid olla erinevad, näiteks on see seotud vabadusega. August Kitzbergi tegelane Tiina, August Gailiti tegelane Enrik, Aino Kallase tegelane Aalo ja Andrus Kivirähki tegelane Liina tunnevad libahundina ennast vabana, kuigi Liinale oli libahundiks käimine ka meelelahutus. Samuti seob Juhan Jaik oma teoses „Libahunt“ vabaduse ning võime libahundiks muunduda.

4.2 Väliskirjanduse motiivide analüüs

Väliskirjanikud on lasknud libahundimotiive kujutades fantaasial rännata. Iga kirjanik on kõnealusele motiivile andnud oma nägemuse, luues täiesti uusi nüansse. Suurim sarnasus erinevate autorite vahel peitub libahundi kujus peale kuju muutmist, mil libahunt on äärmiselt sarnane tavalise hundiga. Samuti on nad enamasti inimesest kiiremad, tugevamad, parema kuulmis- ja haistmismeelega ning suudavad oma muundumist kontrollida. Eesti kirjandusega sarnaselt puudub seos soo ja libahundiks käimise vahel.

Enamikus minu uuritud raamatutes saadi libahundiks sündides või peale libahundilt saadud hammustust. Esimese libahundi päritolu koha pealt on uuritud kirjanikel aga oma versioon – jumala looming (Lily St. Crowi „Veidrad inglid“), hunt hammustas inimest, kellest sai libahunt (Maggie Stiefvateri sari „Mercy Fallsi hundid“), või on libahundi päritolu justkui universumi loomulik osa ning ei vaja selgitamist (Pratcheti „Kettamaailma“ sari). Mõni kirjanik seostab libahundi teket hoopis tegelaste lapsepõlvega – neil oli lapsena külm ja neile kasvasid karvad; neile anti lapsena liiga vähe süüa (väljendi näljane kui hunt järgi); lapsena haukusid täiskasvanud nende peale sageli ning neist kasvasid haukuvad ja ulguvad libahundid.

Sarnaselt folkloorile kasutavad ka väliskirjanikud oma libahundimotiivides erinevaid nimetusi: Lili St. Crowi *loup-garou* ja soerd, Bree Despainil urbat ning Terry Pratchetil jenork ning bimorf. Folklooripõhiselt võib muundumine olla seotud ka erinevate rituaalidega, nagu kolm korda läbi rõngaks aetud püksirihma ronimine. Erinevalt folkloorist sureb libahunt nagu tavaline surelik ning enamasti ei ole vaja teda tappa mõnel erilisel viisil, näiteks hõbekuuliga.

Mitmes teoses on libahundiks olemine mingil viisil seotud võimuga. Terry Pratcheti teostes on võim selle libahundi käes, kes on kõige tugevam. Bree Despaini teoses on libahundiks muundumine võimalik alles siis, kui hunt inimeses on piisavalt tugev ja suudab inimese üle võimust võtta. Åsa Larssoni ja Ingela Korselli teoses aga sõltub inimese välimus sellest, kui palju mõjuvõimu inimesel on enda sees peituvat hundi üle. Eesti kirjanduses ilmsiks tulnud vabadusemotiivi leidub väliskirjanduses vaid ühe kirjaniku teostes. Maggie Stiefvateri sarjas „Mercy Fallsi hundid“ kõrvutavad mõned tegelased libahundina olemist pääseteena reaalsusest, kuna hundina on tähtis ainult käesolev hetk ning teised hundid.

4.3 Eesti ja väliskirjanduses kasutatavate motiivide võrdlus ja järeldused

Eesti ja väliskirjanike kasutatavad motiivid on erinevad: eesti kirjanikud põhinevad suuresti rahvaluulel, samas kui väliskirjanikud panevad rõhku fantaasiale ning uuendustele ehk libahundimotiivi on rohkem arendatud.

Bibliograaf Krista Kumberg suunas mu tähelepanu tõsiasjale, et eesti ja väliskirjandus erinevad üksteisest motiivi iseloomu poolest. Nimelt on eesti autoritel üldjuhul libahuntlus seotud vabadusega, samas kui välisautorid seostavad libahundiks olemist enamasti võimuga. Eesti ja väliskirjanduses puudub seos soo ja libahundiks käimise vahel, kuid väliskirjandusest ei saa välja tuua jõuliseid karaktereid, nagu eesti kirjanduses on selleks August Kitzbergi tegelane Tiina.

Nii eesti kui ka väliskirjanduses on libahundimotiivides sarnasusi rahvaluulega. Näiteks näeb libahunt peale muundumist välja just nagu tavaline hunt. Samuti on libahuntide meeled teravamad ja nad on kiiremad ning tugevamad kui tavalised hundid. Suheldes Krista Kumbergiga tõi ta välja väga hea mõtte, mida annab järeldada ka minu töös: „Rahvaluule on ammendamatu allikas kirjanikele, kes seda töötlevad, kasutavad ja siis lugejale tundub, et küll on huvitav!“

Libahundimotiiviga on laialt levinud tõekspidamine, et libahundiks saab muunduda ainult täiskuu ajal või et täiskuu põhjustab libahundiks muundumist. Eesti kirjanduses seos täiskuu ja libahuntluse vahel puudub ning libahundiks muundumiseks piisab tihti vaid hundinaha selga tõmbamisest. Küll aga leidub osadel minu loetud väliskirjandusse kuuluvatel teostel seos täiskuu ja libahundiks olemise vahel: Terry Pratcheti „Kettamaailma“ sarja libahundid peavad hundiks muunduma öödel, mil taevas on täiskuu, muudel hetkedel on see aga vabatahtlik; Bree Despaini raamatus „Sünge jumalus“ ihkab urbatis peituv hunt tappa seda inimest, kes urbatit enim armastab, ning sund kõnealust inimest tappa on tugevaim täiskuu ajal; Martin Widmarki teoses „Nelly Rapp ja libahundid“ võtab hunt inimeses täiskuu ajal tema üle võimust.

KOKKUVÕTE

Minu uurimistöö teema on libahundimotiivi muutumine rahvapärимusest nüüdiskirjanduseni. Töö eesmärk olid teada saada, kuidas on muutunud libahuntide kujutamine eesti ja väliskirjanduses. Töö eesmärk oli uurida ka libahunti kui arhetüüpset tegelast ja millised on olnud rahvapärимuses arusaamad libahundist. Kõnealused eesmärgid sain enda jaoks täidetud ning need on kajastatud minu töös. Üks eesmärk oli töö esitada ka õpilaste teadustööde riiklikule konkursile, mida ma ka 20. veebruaril tegin. Lisas 2 ja 3 on välja toodud konkursil osalemiseks esitatud eestikeelne ja ingliskeelne kokkuvõte minu uurimistööst.

Uurimismeetodina kasutasin võrdlemist ehk tõmbasin paralleele folkloori ja kirjanduse vahel. Uurimusliku osa tegemiseks lugesin läbi 16 ilukirjanduslikku teost nii eesti kui ka väliskirjanikelt. Valik tugines isiklikul lugemusel ja bibliograaf Krista Kumbergi soovitustel.

Teoriaosas käsitlesin libahundi arhetüüpi. Lisaks 16 ilukirjanduslikule teosele töötasin läbi suure hulga teoreetilist materjali, mis lisas tööle väärtust, sest püüdsin libahundi olemust käsitleda erinevatest aspektidest.

Minu algne hüpotees oli, et kuigi libahundimotiivid on kirjanduses populaarsed, siis tänapäeva kirjanduses on kaugenetud libahundi algsest arhetüübist. See leidis kinnitust, kuna kümne teose libahundimotiiv on erinev algsest arhetüübist.

Libahundimotiiv on mitmekesisestunud. Eesti ja väliskirjanduses leiduvaid motiive võrreldes märkasin, et eesti kirjanike valitud teoste motiivid põhinevad endiselt enamasti rahvaluulel, samas kui väliskirjanikud ja ka noorema põlvkonna eesti autorid on hakanud kaugenema libahundi algsest arhetüübist ning kasutama uusi nüansse, nagu näiteks see, et libahundiks olemine on pärilik, või see, millel põhineb libahuntide hierarhia. Välisautorid on lasknud oma fantaasial rännata, näiteks on Bree Despaini raamatus „Sünge jumalus“ on libahundid algelt loodud jumalasalasteks. Varem välja toodud näide illustreerib ka, kuidas libahundimotiivi olemus on muutunud helgemaks, samas kui rahvaluules on libahunt enamasti negatiivne tegelane. Libahundimotiivi positiivsemaks muutumist saab näha ka Reeli Reinausi raamatus „Maarius, maagia ja libahunt Liisi“, kus kujumuutjaks on umbes 12-aastane neiu, kes ei tee kellelegi liiga, vaid üritab kõiki kaitsta. Eesti ja väliskirjanduses leiduvate motiivide erinevus seisneb selles, et mitmetes eesti autorite teostes on libahuntlus seotud vabadusega, samas kui väliskirjanduses on libahundimotiiviga kasutatud võimumotiivi.

Tööprotsessi juures oli minu jaoks kõige raskem pidada meeles motiivide ülestähendamist ning mitte unustada ennast lugema. Selle tõttu keerasin tihti mitu lehekülge tagasi, et leida

üles õige koht. Teema paelub mind endiselt ning seetõttu leian teoseid uuesti lugedes enamasti alati midagi, mis mind huvitab.

Uurimistööd saab edasi arendada, uurides, kas säilitatud rahvaluule hulk avaldab mõju autorite kasutatavatele motiividele.

KASUTATUD ALLIKAD

Bayer Group. Tungaltera. Kättesaadav: <https://www.cropscience.bayer.ee/Kasulikteada/Teraviljahaugused/Tungaltera.aspx> (23.03.2018).

Despain, Bree 2011. Sünge jumalus. Tallinn: Pegasus.

Egerkrans, Johan 2014. Põhjala müütilised olendid. Tallinn: Sinisukk.

Eisen, Matthias Johann 1995. Eesti mütoloogia. Tallinn: Mats.

Hiemäe, Mall 2017. Kujutelmad üleloomulikest olenditest Virumaa rahvausus. – Mäetagused nr 66. Kättesaadav: https://www.folklore.ee/tagused/nr66/hiemae_usund.pdf (23.03.2018).

Jaik, Juhan 2004. Tondid, hundid, hobud. Tallinn: Canopus.

Jaik, Juhan 1999. Käokübarad. Rebane, Hilve (Koost). Tallinn: Eesti Raamat.

Kallas, Aino 1984. Valitud proosat Friedebert Tuglase tõlkes. Eelmäe, August (Koost). Tallinn: Eesti Raamat.

Kivirähk, Andrus 2000. Rehepapp ehk November. Tallinn: Varrak.

Kitzberg, August 1976. Libahunt. Kauka jumal. Tallinn: Eesti Raamat.

Larsson, Åsa, Ingela Korsell 2015. Sünk. Sari PAX: 2. raamat. Tallinn: Varrak.

Mack, Carol K., Dinah Mack 2011. Deemonite, haldjate, langenud inglite ja teiste hukutavate vaimude välimääraja. Tallinn: Koolibri.

Narko.ee. LSD ja teised hallutsinogeenid. Kättesaadav: <http://www.narko.ee/ketamiin/> (23.03.2018).

Neithal, Reet 1999. Mis on mis kirjanduses. Kirjandusterminite leksikon keskkoolile. Tallinn: Koolibri.

Piirimäe, Pärtel, Marten Seppel, Andres Andresen, Ago Pajur 2015. Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile, II osa. Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita.

Pratchett, Terry 2003. Relvis mehed. Tallinn: Varrak.

Pratchett, Terry 2006. Viies elevant. Tallinn: Varrak.

Reinaus, Reeli 2017. Maarius, maagia ja libahunt Liisi. Saue: Päike ja Pilv.

St. Crow, Lili 2012. Veidrad inglid. Tallinn: Pegasus.

Stiefvater, Maggie 2010. Värin. Tallinn: Tänapäev.

Stiefvater, Maggie 2012. Igavesti. Tallinn: Tänapäev.

Stiefvater, Maggie 2011. Palavik. Tallinn: Tänapäev.

Undo, Monika 2013. Müüdi anatoomia: gümnaasiumiõpik. Tallinn: Koolibri.

Widmark, Martin 2016. Nelly Rapp ja libahundid. Tallinn: Tiritamm.

Õudne Eesti: valimik eesti õudusjutte 2005. Hargla, Indrek (Koost). Tallinn: Varrak.

LISA 1

KUMBERGI TÄNAMINE

Foto 1. Krista Kumbergi tänamine Lääne Maakonna Keskraamatukogu lasteosakonnas 21. veebruaril 2018 (pildistanud Jaanus Kõuts)

LISA 2

UURIMISTÖÖDE KONKURSILE SAADETUD KOKKUVÕTE (EESTIKEELNE)

Libahundimotiivi muutumine rahvapärimusest nüüdiskirjanduseni

Brita Lubi, 11. M klass

Läänemaa Ühisgümnaasium

Juhendaja: Monika Undo

Minu uurimistöo teema on libahundimotiivi muutumine rahvapärimusest nüüdiskirjanduseni. Töö eesmärk oli teada saada, kuidas on muutunud libahuntide kujutamine eesti ja väliskirjanduses. Samuti oli töö sihiks uurida libahunti kui arhetüüpset tegelast ning millised on olnud rahvapärimuses arusaamad libahundist. Kõnealused eesmärgid sain enda jaoks täidetud ning need on kajastatud minu töös.

Uurimismeetodina kasutasin võrdlemist ehk tõmbasin paralleele folkloori ja kirjanduse vahel. Uurimusliku osa tegemiseks lugesin läbi 16 ilukirjanduslikku teost – nii eesti kui ka väliskirjanikelt. Valik tugines isiklikul lugemusel ja Lääne Maakonna Keskraamatukogu bibliograafi Krista Kumbergi soovitustel. Teoorias osas käsitlesin libahundi arhetüüpi. Lisaks 16 ilukirjanduslikule teosele töötasin läbi suure hulga teoreetilist materjali, mis lisas tööle väärtust, sest püüdsin libahundi olemust käsitleda erinevatest aspektidest.

Minu algne hüpotees oli, et kuigi libahundimotiivid on kirjanduses populaarsed, siis tänapäeva kirjanduses on kaugenetud libahundi algsest arhetüübist. See leidis kinnitust, kuna kümne teose libahundimotiiv on märgatavalt erinev kõnealusest arhetüübist.

Libahundimotiiv on mitmekesisistunud. Eesti ja väliskirjanduses leiduvaid motiive võrreldes märkasin, et eesti kirjanike valitud teoste motiivid põhinevad endiselt enamasti rahvaluulel, samas kui väliskirjanikud ja ka noorema põlvkonna eesti autorid on hakanud kaugenema libahundi algsest arhetüübist ning lisama arhetüübile uusi nüansse. Välisautorid on lasknud oma fantaasial rännata, näiteks on Bree Despaini raamatus „Sünge jumalus“ on libahundid algelt loodud jumalasalasteks. Eelnevalt välja toodud näide illustreerib ka, kuidas libahundimotiivi olemus on muutunud helgemaks, samas kui rahvaluules on libahunt enamasti negatiivne tegelane. Eesti ja väliskirjanduses leiduvate motiivide erinevus seisneb selles, et mitmetes eesti autorite teostes on libahuntlus seotud vabadusega, samas kui

väliskirjanduses on libahundimotiiviga kasutatud võimumotiivi. Kuigi libahuntide seas on nii naisi kui ka mehi, on naised siiski olnud eesti kirjanduses jõulisemad karakterid.

Uurimistööd saab edasi arendada, uurides, kas mitmekülgne rahvaluule kogu avaldab mõju autorite poolt kasutatavatele motiividele.

LISA 3

UURIMISTÖÖDE KONKURSILE SAADETUD KOKKUVÕTE (INGLISKEELNE)

The change of werewolf motifs from folklore to contemporary literature

Brita Lubi, 11. M grade

Läänemaa Ühisgümnaasium

Mentor: Monika Undo

My research paper analyses how werewolf as an archetypical character has changed in literature when compared to folklore. The purpose of this paper is to learn how the image of werewolves has changed in Estonian and foreign literature. An additional goal is to research werewolf as an archetypical character and to explore what the concept of werewolves in folk beliefs is.

I used comparison as the research method which means that I drew parallels between folklore and literature. I read 16 fictional works from both Estonian and foreign literature, I chose those pieces based on books I have previously read and the advice given to me by bibliographer Krista Kumberg at the Central Library of Lääne county. The part about background information talks about the archetype of a werewolf. I worked through an ample quantity of theoretical material and tried to capture the nature of a werewolf in different aspects.

My initial hypothesis was that even though werewolf motifs are popular in literature, in current literature the motif has drawn away from the original archetype. It was proven true, because in ten writings werewolf motifs are noticeably different from the archetype in question.

Motifs about werewolves have become varied. When comparing motifs in Estonian and foreign literature, I discovered that the motifs used by Estonian authors are still mainly based on folklore but foreign and younger generation Estonian authors have drawn away from the original archetype about werewolves and have begun to use new nuances in their motifs. Foreign authors have let their imagination run free, for example in *Dark Divine* by Bree Despain werewolves were originally created as the servants of God and protectors of humankind. This example also depicts how the nature of werewolves has changed: in folklore, a werewolf is mostly a negative character as in literature he is presented in a better

light. In addition, the difference in Estonian and foreign literature is that Estonian werewolf motifs are connected with freedom but foreign motifs are associated with power. Although there are both men and women among werewolves, women have been more powerful in Estonian literature.

The research can be advanced by investigating if the collection of wide-ranging folklore has an impact on the motifs used by authors.